

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ: ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

Сучасні умови децентралізації в Україні, передачі повноважень на рівень місцевого самоврядування потребують наукових розробок для створення підґрунтя щодо реалізації завдань активізації мешканців для реалізації спільних зусиль щодо розбудови та розвитку територій. Такі наукові розробки необхідні в різних галузях знань. Серед них є і соціальна робота. В межах реалізації гідних прикладів, методів та прийомів здійснення соціальної роботи в громаді, важливе значення має пошук і впровадження корисних ідей та ефективного досвіду. В такому разі дуже часто звертаються до аналізу закордонних впроваджень в цьому плані, адже в Європі процес децентралізації вже набув певних результатів, по яким можна оцінити ефективність реалізації тих або інших впроваджень. І це є виправданим. Але вважаємо, що звернення до власних історичних прикладів має свої переваги, адже такі приклади окрім оцінки їх результативності мають ще і важливість врахування специфіки нашої рідної ментальності. Безумовно, залучення такого матеріалу є важливим і при підготовці фахівців сфери соціальної роботи, яка хоч порівняно і молода, але стрімко розвивається і є затребуваною у сучасних українських реаліях. Приклади з власної історії, свого міста, краю надихають можливістю реалізації і долають почуття меншовартості у порівнянні вітчизняних можливостей і зусиль з високими закордонними зразками.

Питанням реалізації соціальної роботи в громаді присвячена достатня увага як закордонних, так і вітчизняних науковців (зокрема О.В.Безпалько, Л.Т.Тюптя та ін.) В цих працях відзначається, що крім завдань, які безпосередньо пов'язуються з традиційною компетенцією сфери соціальної роботи (підтримка і допомога членам громади, які є представниками соціально-незахищених верств населення), важливе значення має соціальна робота в аспекті згуртування громади, створення з населення, що проживає в певному місті, селища саме громади, як згуртованої спільноти, що об'єднана спільними цілями, ідеями. І яка, в свою чергу, здатна бути суб'єктом здійснення соціальної роботи: активною, відповідальною і спрямованою на вирішення проблемних питань соціальної сфери свого міста або селища.

Корисним в цьому аспекті є досвід діяльності українських громад у складі Російської імперії, в часи якої вирішення соціальних проблем в регіоні не було прерогативою держави і покладалось переважно на місцеві громади. А на різних етапах розвитку соціальних проблем існувало достатньо.

Олександрівськ 19 століття це невеличке повітове містечко, яке мало вирішити питання утримання неспроможних членів громади. Документи свідчать, що переважно цими питаннями опікувалися релігійні та місцеві громадські організації. Так, в Олександрівську створюється та функціонує Олександрівське братство при соборній церкві, яке займалося допомогою грошами та речами нужденним. З 1884 року починається збір коштів та

будується дитячий притулок, який фінансується губернською та місцевою владою та за рахунок пожертв та різного роду зборів. Аналіз досвіду діяльності таких та схожих проектів показав наступне. Забезпечення фінансове не давало стійкого ефекту, а створювало необхідність нових фінансувань. Більш вдалим варіантом було навчання сиріт, яке реалізовувалось через віддавання «в учні до майстрів». В такому випадку, звісно, теж не проходило все «без проблемно», адже виникала купа непорозумінь, частіше пов'язаних з особливостями порозуміння та міжособистого сприйняття між «вчителями» та «учнями». Але такий варіант був більш вдалим, адже він вирішував проблему в орієнтації на майбутнє, і відкривав можливість життєвої перспективи в сфері професійного старту для дітей-сиріт. Так, у притулку для дівчат у 1904 році створюється навчання ткацькій справі з майстернею на 4 станки, для чого спеціально була запрошена майстриня з Полтави[2, 3].

Найбільш цікавий та відомий приклад діяльності громади в допомозі соціально-незахищеним верствам є Хутір-школа глухонімих або Маріїнське училище-хутір, яке було створено на початку 20 століття (1903 рік) Олександрівською громадою на чолі з Феліксом Францевичем Мовчановським, заможним та інтелігентним комерсантом, працелюбною та ініціативною людиною. Ф.Мовчановський бере активну участь у громадському житті міста, документи свідчать, що його сприймали як людину активну, яка зробила непересічний внесок у розвиток громади і міста. Два останні десятиліття 19 століття Ф.Мовчановський був членом міської думи м. Олександрівська, з 1901 року займав посаду Олександрівського міського голови (1901-1911, 1916-1917).

У 1901 році створюється Олександрівське повітове відділення Всеросійського піклування про глухонімих дітей як складова Всеросійського піклування Імператриці Марії Федорівни. На той час в Олександрівському повіті було 126 глухонімих дітей, відповідно потреба у вирішенні питання допомоги цим дітям була наявна.

Шлях до створення закладу був непростим, потребував неабияких зусиль і коштів. Училище було створено на кошти громадських організацій та добровільні пожертви, зокрема і самого Ф.Мовчановського.

У травні 1903 року починається будівництво хутору у 2 кілометрах від міста Олександрівськ. (тепер це територія Шевченківського району м. Запоріжжя, зокрема Дитячого Ботанічного Саду). У вересні цього року хутір здійснює перший набір в обсязі 30 учнів.

Будівництво хутору продовжується і він вражає своїми масштабами не тільки по тих, але і по наших часах. На території будуються житлові та навчальні корпуси, організований дитячий садок, пізніше стали приймати дітей і з вадами розвитку. В межах хутору здійснюється не тільки навчання учнів, але і велика увага приділяється отриманню професій вихованцями. Спектр професій, які могли опанувати діти вражає: тваринництво і паркове мистецтво, створення ставків та рибна ловля, садівництво, пральна справа (з найсучаснішим для того часу оснащенням), виготовлення капелюхів (для чого в якості вчителів були запрошені майстри з Італії та Франції), городництво, садівництво.

Училище не отримувало державних коштів на своє існування та розвиток, тому в межах нього були створені робочі місця: організований власний завод сільсько-господарських машин, власна друкарня, завдяки якій зберіглися

листівки з вражаючими фотографіями території, краєвидів, будівель та внутрішнього оснащення навчальних класів, приміщень та унікального по тим часам технічного оснащення хутору.

Велика увага приділялася професіоналізації вихованців. В межах навчання діти поступово залучалися до професійної праці і останні 3 з 9 років навчання були залучені і до трудової діяльності. В такий спосіб до випуску вони мали не тільки знання, вміння сприймати мовлення для адаптації у широкому суспільному житті, але і старт для самостійного професійного становлення.

Цікаві впровадження були реалізовані в Хуторі для сприяння працевлаштуванню випускників в широкому соціальному світі. А саме, випускники, які не могли «знайти себе» поза межами Хутору, могли повернутися для того, що продовжити жити та працювати в альма-матер, і їм навіть виплачувалась заробітна платня, але розмір її був значно менше, ніж гроші, які можна було отримати за виконання такої самої роботи поза межами Хутору. Це дуже важливе впровадження сприяло підвищенню мотивації випускників прикладати щонайбільше зусиль для пошуку себе в широкому соціальному світі.

Хутір проіснував недовго за історичними вимірами. Він став гордістю Олександрівська, Ф.Мовчановський був прийнятий на аудієнції у Імператорській родині, про Хутір багато писали в пресі, навіть була опублікована брошура в Катеринославі. Тим не менше, в тому ж 1911 році, почалися нескінченні перевірки та ревізії, проти керівника цього проекту Ф.Мовчановського було висунуто 420 пунктів звинувачення, він був заарештований і три місяці провів у тюрмі. Врешті решт його було виправдано. Але Ф.Мовчановський пішов з посади Міського Голови і наприкінці 1912 року Хутір перетворився на «навчально-ремісничий заклад з невеличким власним господарством».

Не дивлячись на таку коротку історію, Хутір, як приклад діяльності громади на чолі з видатним лідером демонструє здатність громад вирішувати питання соціальної сфери і демонструє важливі знахідки та прийоми, які є вкрай актуальними для нашого часу, як от: спроможність громади на чолі з потужним лідером, орієнтація у наданні допомоги представникам соціально-вразливих верств населення в громаді на адаптацію в суспільстві, професіоналізацію та створення ґрунту для самостійного та відповідального життя. Хутір глухонімих не єдиний приклад ефективної діяльності громад в Олександрівську та повіті. Своєї уваги та аналізу потребують такі громади, які існували на території сьогоденішнього Запоріжжя як Менонітські колонії, які відомі такими соціальними впровадженнями, як психіатрична лікарня Бетанія та Школа, Олександрівська громада та її «Міський парк» та інші.

Список використаних джерел

1. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.
2. Державний архів Запорізької області Ф-56 (Олександрівська повітова земська управа), 361 од.зб., 1866-1917 рр.
3. Державний архів Запорізької області Ф-24 (Олександрівська міська дума і управа) 1730 од.зб., 1866-1919 рр.
4. Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: Теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.

5. Шевченко В. Феликс Францевич Мовчановский — основатель Александровского училища — Хутора Глухонемих. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika, Wyższa Szkoła Humanitas*, 2017. 297-304 с.